

ปัจจัยครอบครัวยที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรม ของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ

ผศ. สุชน ประวัตินิติ
อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

๑. เกณฑ์นำ

คนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนาด้วยเหตุผลสำคัญ คือพระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทย และวัฒนธรรมไทย ซึ่งจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่เป็นชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งของคำสั่งสอนและการฝึกอบรม กิจกรรมทุกกิจกรรมของชาวไทยจะเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมทางศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย พระพุทธศาสนาจึงฝังลึกอยู่ในจิตใจวิถีชีวิตของชาวไทย และได้หล่อหลอมกลั่นกรองเป็นคุณลักษณะของชาวไทย เป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากชนชาติอื่นๆ

สภาพปัญหาเรื่องศีลธรรมในสังคมไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนไทยในยุคของข้อมูลข่าวสาร (Information Technology) การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วทั่วถึงคนทั้งโลก สามารถรับรู้เรื่องเดียวกันในเวลาเดียวกันอย่างฉับไวจนนำไปสู่วิกฤตการณ์ของมนุษย์ในปัจจุบัน เป็นวิกฤตการณ์ทางปัญญา สื่อ เครื่องมือสื่อสาร เป็นดาบสองคม ถ้าสังคมขาดปัญญาที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ก็เป็นดาบที่เขือดสังคมให้เกิดอสุภคผลและตกต่ำ^๑

พระพุทธศาสนาถือว่าจิตเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา จิต ที่ได้รับการฝึกที่ดี จะเป็นจิตที่สงบเป็นสมาธิ ถือว่าเป็นจิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว^๒ การพัฒนาทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง พระพุทธศาสนาถือว่า การที่สมาธิในครอบครัว ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง โดยมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานแนวทางการปฏิบัติตนภายในครอบครัว ตลอดจนการอบรมสั่งสอน บุตร ธิดา มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรม และยังเป็นแกนกลางในการสร้างความมั่นคงในครอบครัว การนำหลักธรรมมาปฏิบัติ จะทำให้สถาบันครอบครัวประสบความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตไปในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

^๑ ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ทางปัญญาแห่งชาติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕๓.

^๒ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

๒. พฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็ก

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ให้แก่เด็กเป็นเรื่องที่สังคมให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกตลอดมา โดยเฉพาะครูและนักเรียน มีการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายที่จะให้เด็กเป็นเด็กดีมีศีลธรรมซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตที่สงบสุขและโลกมีสันติภาพ สิ่งที่เป็นปัญหาถกเถียงกันโดยไม่มีที่สิ้นสุดคือ วิธีการใดสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม จะต้องฝึกฝนคนอย่างไรให้ตนเองและสังคมไปสู่ความสำเร็จและมีสันติสุขเท่านั้น กรอบความคิดหลักในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมไทยต้องการการหลอมรวมพลังแห่งความดีต่าง ๆ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมไทยโดยรวม ความคิดหลักที่สอดคล้องตรงกันคือ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จะต้องใช้หลาย ๆ วิธีในลักษณะสัมพันธ์คือ จะต้องค่อย ๆ ปลูกฝังทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านกระบวนการทำงาน กระบวนการเรียนการสอน และการหาคำตอบให้แก่ชีวิตในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นกระบวนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมบนพื้นฐานที่ว่า หลักจริยธรรมสูงสุดมีหลากหลาย ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษาจึงต้องมุ่งสร้างคนที่มีความมั่นใจและเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระใฝ่การศึกษาที่สนองปัญญาและพัฒนาความเป็นมนุษย์ เพื่อส่งเสริมอิสรภาพของปัจเจกบุคคลส่งเสริมให้คนมีคุณธรรมต่อกัน มีค่านิยมและจริยธรรมตามศาสนธรรมของตน มีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบ อดทน มีขันติธรรม และอื่น ๆ เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้กับประชาคมโลกและธรรมชาติ การสร้างเยาวชนของชาติด้วยการศึกษาจึงสามารถตอบสนองเป้าหมายดังกล่าวได้^๓

เด็กในความหมายของพระพุทธศาสนา เด็กก็คือ สิ่งมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยเลือดเนื้อร่างกายและจิตใจ เช่นเดียวกับความหมายที่ใช้เรียกแทนคำว่ามนุษย์หรือคน ต่างกันเพียงแค่ว่า เด็กมีขอบเขตความสามารถบางอย่างถูกจำกัดไว้ตามธรรมชาติ ที่ไม่อาจทำในบางสิ่งบางอย่างได้ เช่นเดียวกับคนที่มีความเจริญเติบโตเต็มที่แล้วทางร่างกาย เช่น การรับรู้ความผิดชอบชั่วดีอย่างเช่นคนปกติ เด็กยังไม่อาจที่จะรับรู้และเข้าใจในสิ่งที่อยู่ล้อมรอบตัวเองได้มากนัก สภาพทางกายและทางใจยังไม่อาจที่จะมีความเข้มแข็งเท่ากับคนที่อยู่ในช่วงโตเต็มวัยแล้ว แต่การรับรู้อื่น ๆ เช่น สุข ทุกข์ ดีใจ หรือเสียใจ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอยู่ในตัวเด็กเช่นเดียวกันกับผู้ใหญ่^๔ จะต้องมีการพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านไปพร้อม ๆ กันได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, **กรอบความคิดเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เห็นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^๔ สุวัฒน์ จันทรจำนง, **ปรัชญาและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

การศึกษาปัจจัยทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ โดยศึกษาหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว ที่สามารถนำมาปรับพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวมีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นแนวทางการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างรู้จักหน้าที่ของตน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เกื้อกูล ซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความดี มีคุณธรรม เพื่อให้สังคมสงบเรียบร้อย มีสันติภาพ ซึ่งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น เพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่วัดได้ สังเกตได้ และประเมินได้ จึงเชื่อได้ว่าพฤติกรรมของแต่ละบุคคลสามารถที่จะพัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้นได้

การเลี้ยงดูลูกให้เติบโตใหญ่ และบรรลุผลตามความหวังของพ่อแม่ นั้น เป็นทั้งศิลปะและภาระที่อาจกล่าวได้ว่ากระทำได้อย่างยากที่สุดในชีวิตของพ่อแม่ ไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่จะนำมาใช้ตัดสินแบบอย่างของพ่อแม่ที่ดีที่สุด ตลอดจนถึงตัดสินว่าวิธีการเลี้ยงลูกแบบใดจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของพ่อแม่ได้มากที่สุด ทั้งนี้ เพราะว่าวิถีชีวิตของแต่ละคนแต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของวิถีชีวิตอาจจะขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย ความเชื่อมั่น ข้อจำกัด มาตรฐานและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของแต่ละครอบครัว จึงไม่สามารถจะกล่าวได้ว่า วิธีการเลี้ยงลูกแบบใดดีที่สุด แต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการเลี้ยงดูลูกที่เหมาะสมที่แตกต่างกันไป ความแตกต่างของรูปแบบอันเหมาะสมในการเลี้ยงดูลูก จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลักหลายประการด้วยกัน

๓. ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีไทย

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีไทย สามารถสรุปได้เป็น ๑๐ แบบ ดังนี้

๑) แบบให้อิสระเชิงควบคุม เป็นการที่ผู้ใหญ่ให้อิสระแก่เด็กในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อให้เด็กสามารถช่วยเหลือตนเอง และเป็นการลดภาระของผู้ใหญ่ลง เช่น การให้กินข้าวเอง ให้แต่งตัวเอง โดยผู้ใหญ่จะคอยควบคุมและดูแลความปลอดภัยอยู่ห่างๆ เนื่องจากความอิสระจะมีน้อยลงเมื่อเด็กไปอยู่ที่ศูนย์เด็ก โดยเด็กจะต้องปฏิบัติตามตารางสอนที่กำหนดจะเล่นในเมื่อถึงเวลาเล่น และเด็กจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ต่างจากวิถีชีวิตที่อยู่บ้าน

๒) แบบควบคุมเชิงละเลย ลักษณะการเลี้ยงดูแบบนี้ผู้ใหญ่จะคอยควบคุมดูแลให้เด็กได้กินอยู่ในสายตาผู้ใหญ่ แต่ไม่เป็นการควบคุมตลอดกระบวนการ ถ้าพฤติกรรมใดที่บอกเด็กหรือห้ามเด็กแล้ว เด็กนั่งเฉยหรือยังทำอยู่ ผู้ใหญ่บางครั้งก็ยังคงเฉยปล่อยให้เด็กทำไป บางครั้งก็เข้มงวดขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ทำให้เด็กสับสน แต่เมื่อเด็กไปโรงเรียน/ศูนย์เด็กแล้ว เด็กจะได้รับการควบคุมตลอดกระบวนการมากกว่าอยู่ที่บ้าน

๘) แบบไม่คงเส้นคงวา ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้ใหญ่จะแสดงพฤติกรรมทั้งทางวาจาและกระทำ ไม่คงเส้นคงวา ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่อารมณ์ดีจะแสดงออกอย่างหนึ่ง แต่ถ้าอารมณ์ไม่ดีก็จะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง พ่อแม่อบรมสั่งสอนเด็กโดยใช้อารมณ์ค่อนข้างมาก ไม่ค่อยสนใจสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเหล่านั้นด้วย

๙) แบบมีผู้ดูแลหลายคน จะพบว่าครอบครัวในชนบทยังมีลักษณะของครอบครัวขยาย ญาติผู้ใหญ่จะมีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งพี่ก็เป็นผู้มีส่วนในการเลี้ยงน้องของตนเองด้วย และบางครั้งเพื่อนบ้านก็เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

๑๐) แบบพ่อแม่สนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะและเพศของเด็ก ลักษณะการเลี้ยงดูของพ่อแม่ก็จะมี ความแตกต่างไปตามตัวแปรดังกล่าวด้วย เช่น พ่อแม่จะกอดรัด สัมผัสทางกายอย่างใกล้ชิดกับเด็กเล็ก ๆ แต่เมื่อเด็กอายุมากขึ้นพ่อแม่ก็จะเปลี่ยนวิธีแสดงความรัก เป็นการใช้คำพูดเพื่อแสดงความห่วงใยแทนการกอดรัดทางกาย นอกจากนี้ก็มีการแสดงคำพูด ถึงเหตุผลร่วมด้วยหรือไม่ใช้เหตุผลเลยก็มี และการเลี้ยงดูเด็กหญิงพ่อแม่ก็จะอบรมสั่งสอนในเรื่อง กิริยามารยาท และการฝึกให้ช่วยงานบ้านเป็นสำคัญ ส่วนเด็กชายก็จะปลูกฝังให้มีความเข้มแข็งและอดทน เป็นต้น

การอบรมเลี้ยงดูตามกฎหมายแห่งระบบครอบครัว จะดำรงอยู่ได้ต้องมีวิถีปฏิบัติที่เป็นรูปแบบแน่นอน หรือที่เรียกว่า “กฎ” คอยควบคุมอยู่ โดยเฉพาะกฎแห่งโครงสร้าง และกฎแห่งหน้าที่ ครอบครัว ก็เช่นกัน เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันก็ต้องมีการกำหนดกฎขึ้นมา อาจเป็นการกำหนดโดยชัดเจน (Explicit Rule) มีการปรึกษาคู่กันว่าในบ้านควรมีกฎอะไรบ้าง เช่น พ่อแม่วางกฎว่า ลูกจะต้องกลับบ้าน ทันทีหลังเลิกเรียน เป็นต้น แต่กฎส่วนใหญ่ในครอบครัวไม่มีการกำหนดชัดเจน (Implicit Rule) คือ ไม่มีการพูดคุยกดกัน แต่เป็นที่เข้าใจและยอมรับกันโดยปริยาย เช่น กฎที่ว่า ลูกต้องเชื่อฟัง พ่อแม่ หรือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างพ่อกับลูกเป็นสิ่งที่ต้องห้าม ครอบครัวแต่ละครอบครัวมี วิถีปฏิบัติที่เป็นรูปแบบแน่นอน แม้ในครอบครัวที่มีปัญหายุ่งเหยิงก็จะมีวิถีปฏิบัติที่เป็นลักษณะ เฉพาะ วิถีปฏิบัติหรือกฎเหล่านี้มีขึ้นเพื่อควบคุมให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นไป ในขอบเขตหนึ่งและไม่ให้เกินเลยไปกว่านั้น จนทำให้ครอบครัวเสียสมดุลได้ กฎต่างๆ ภายใน ครอบครัวจะต้องมีความยืดหยุ่น และเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการแต่ละระยะ ปัญหาจะเกิดขึ้นเมื่อ ครอบครัวไม่มีความยืดหยุ่นเพียงพอ ไม่ยอมปรับเปลี่ยนกฎให้เหมาะสมกับสภาวะและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป

๔. ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ

ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ ของวัยรุ่นในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ทั้งภาครัฐและเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จำนวน ๔ โรงเรียน

จากการศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่มีความเกี่ยวข้องกันด้านจิตวิทยา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ หรือสัมพันธ์ภาพระหว่างพ่อ แม่ กับลูก ได้แบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูลูก ซึ่งตรงตามแนวคิดของบาร์มรินด์^๔ (Baumrind Cited in Mussen, 1990) ได้แบ่งรูปแบบการเลี้ยงดูออกเป็น ๓ แบบ ดังต่อไปนี้

๑. การอบรมเลี้ยงดูแบบอัตตาริปไตย (Authoritarian) เป็นการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบที่พ่อแม่ใช้เหตุผลกับลูกน้อย มักใช้อำนาจในการอบรมลูก (Power Assertive Discipline) รวมทั้งให้ความรัก ความเอาใจใส่ ความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจกับลูกน้อย และมักไม่กระตุ้นให้ลูกได้พูดคุยเกี่ยวกับการตัดสินใจ หรือกฎเกณฑ์ใดๆ ของตนเอง พ่อแม่กลุ่มนี้มักใช้อำนาจอย่างอิสระ พยายามให้ลูกเชื่อฟังตนเสมอ มักวางกฎเกณฑ์ให้ลูก และคาดหวังว่าลูกจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นั้น โดยไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ ลูกจะต้องเชื่อฟัง และให้ความเคารพนับถือพ่อแม่

๒. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล (Authoritative) เป็นการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบที่พ่อแม่มีการควบคุมลูกและเรียกร้องให้ลูกมีวุฒิภาวะ เช่นเดียวกับแบบแรกแต่การควบคุมจะมีความยุติธรรมมากกว่า โดยที่พ่อแม่จะมีการสื่อสารที่ดี และมีการสื่อสารที่ชัดเจนกับลูก พ่อแม่จะมีการกระตุ้นให้ลูกได้พูดคุยอย่างยุติธรรมในการตัดสินใจใดๆ ของตนเองรวมทั้งให้เหตุผลให้คำอธิบายเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้วางไว้ และเปิดโอกาสให้ลูกได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง โดยพ่อแม่พยายามตอบสนองความต้องการ และความปรารถนาของลูกเท่าที่จะเป็นไปได้และอย่างเหมาะสม เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของลูก ทำให้ลูกมีความมั่นคงในความคิดของตนเอง

๓. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยตามใจ (Indulgent - Permissive) เป็นการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบที่พ่อแม่ให้อิสระกับลูก และมักไม่เรียกร้องให้ลูกมีวุฒิภาวะ หรือควบคุมลูก พ่อแม่จะให้ความรัก ความอบอุ่นและตามใจลูกมาก รวมทั้งการไม่ใช้การควบคุมลูก พ่อแม่จะขาดการอบรมลูก ยอมให้ลูกควบคุมตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ พ่อแม่จะมีความอดทนต่อพฤติกรรมของลูกอย่างมาก และไม่ค่อยลงโทษลูก

^๔ Baumrind, D. **The influence of parenting style on adolescent competence and substance use**, (Journal of Early Adolescence, 11 (1), 1991., pp. 147-152.

ผู้เขียนสามารถวิเคราะห์รูปแบบการเลี้ยงดูที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ จากการศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ปีการศึกษา ๒๕๕๓ จำนวน ๑๗,๖๘๖ คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน ๓๓๓ คนจากการศึกษาเรื่องปัจจัยครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ ทำให้พบปัจจัยครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็ก^๖ ดังต่อไปนี้

- ๑) ครอบครัวมีรายได้มั่นคง
- ๒) ผู้ปกครองมีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูเด็ก
- ๓) บิดามารดาแสดงให้เด็กเห็นถึงความรักความห่วงใย
- ๔) พ่อแม่ แนะนำให้เลิกสูบบุหรี่และภายในครอบครัวไม่ทะเลาะกัน, รักกัน
- ๕) พ่อแม่คอยสอนให้รู้จักประหยัด และอดออม
- ๖) ผู้ใหญ่สอนให้เราเป็นคนสุภาพ มีน้ำใจ กตัญญู เอื้อเฟื้อ มีระเบียบวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน ตระหนักในความดี เคารพตัวเองเชื่อมั่น มีความรักและเมตตา รวมทั้งมีสำนึกที่จะทำดี
- ๘) เด็กต้องรับผิดชอบต่อสังคม เสียสละ
- ๙) ปฏิบัติตามคำสอนของผู้ปกครอง
- ๑๐) มีความกตัญญู ทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุด
- ๑๑) รู้หน้าที่ มีระเบียบวินัย
- ๑๒) การเลี้ยงดูลูกเพื่อให้มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ
- ๑๓) ผู้ใหญ่ไม่ควรใช้อารมณ์ในการอบรม ควรใช้เหตุผลและมุ่งให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม
- ๑๔) การดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัว
- ๑๕) มีความรักเด็ก มีเวลาเลี้ยงเด็ก ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว
- ๑๖) ช่วยเหลืองานทางบ้าน เช่น การดูแลรักษาความสะอาด อาหารการกิน ดูแลน้อง
- ๑๗) ช่วยครอบครัวด้วยการประหยัดอดออม
- ๑๘) พ่อแม่สอนให้กราบพระก่อนนอนเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย
- ๑๙) พ่อแม่สอนให้การช่วยเหลือผู้อื่น
- ๒๐) ไม่ทำความชั่ว การทำความดี

^๖ สุชน ประวัตินดี (ผู้ช่วยศาสตราจารย์), ปัจจัยครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของเด็กในครอบครัวชาวพุทธ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๗.

สรุปได้ว่า ลักษณะรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว แบบเสรีนิยม แสดงให้เห็นว่าการให้ความอบอุ่นจากบิดามารดาจะทำให้บุตรีชดร้า เชื่อฟังคำสั่งสอนมากขึ้น เมื่อบิดามารดาให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตรีชดร้า บุตรีชดร้าจะมีความรู้สึกที่ตนเองได้รับความรักและข้อเรียกร้องของบิดามารดาจะได้รับการปฏิบัติตามในนามของความรัก กล่าวอีกนัยหนึ่ง บุตรีชดร้าจะมีความเข้าใจดีว่า ความผูกพัน คำสั่งสอนและกฎระเบียบของบิดามารดากระทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวบุตรีชดร้าเอง

* * * * *